

AUGSTĀKĀ IZGLĪTĪBA

Saskaņā ar subsidiaritātes principu katra dalībvalsts par savu augstākās izglītības politiku lemj atsevišķi. Tādēļ ES loma ir saistīta galvenokārt ar atbalstu un koordinēšanu. Galvenie Savienības rīcības mērķi augstākās izglītības jomā ir veicināt studentu un personāla mobilitāti, sekmēt diplomu un studiju posmu savstarpēju atzīšanu, kā arī veicināt augstākās izglītības iestāžu sadarbību.

JURIDISKAIS PAMATS

Izglītība – un šajā kontekstā arī augstākā izglītība – tika oficiāli atzīta par ES kompetences jomu 1992. gada Māstrihtas līgumā. Lisabonas līgums, ar ko tika grozīts Līgums par Eiropas Savienības darbību (LESD), nemainīja noteikumus par Savienības lomu izglītības un apmācības jomā. Līguma XII sadaļas 165. panta 1. punktā noteikts: “Veicinot dalībvalstu sadarbību un vajadzības gadījumā atbalstot un papildinot to rīcību, Savienība sekmē pilnvērtīgās izglītības attīstību, pilnīgi respektējot dalībvalstu atbildību par mācību saturu un izglītības sistēmu organizāciju, kā arī kultūru un valodu dažādību”. 165. panta 2. punktā ir noteikts, ka Savienības rīcības mērķi ir:

- attīstīt Eiropas dimensiju izglītībā [..];
- veicināt studentu un mācībspēku mobilitāti, inter alia veicinot diplomu un mācību laika akadēmisku atzīšanu;
- sekmēt izglītības iestāžu sadarbību; attīstīt informācijas un pieredzes apmaiņu par jautājumiem, kas ir kopīgi dalībvalstu izglītības sistēmām;
- veicināt tālmācības attīstību [..].

Vēl Lisabonas līgumā ir ieviests noteikums, ko var nodēvēt par horizontālu “sociālo klauzulu”, proti, LESD 9. pantā ir noteikts: “Nosakot un īstenojot savu politiku un darbības, Savienība ņem vērā prasības, kas saistītas ar augsta nodarbinātības līmeņa un pietiekama sociālās aizsardzības līmeņa uzturēšanu un sociālās atstumtības izskaušanu, kā arī ar augstu izglītības, apmācību un cilvēku veselības aizsardzības līmeņa uzturēšanu”.

Turklāt Eiropas Savienības Pamattiesību harta nosaka: “Ikvienai personai ir tiesības uz izglītību” (14. pants).

MĒRĶI

A. Eiropas izglītības telpa

Komisija 2020. gada septembrī publicēja [paziņojumu](#), kurā ir izklāstīti Eiropas izglītības telpas galvenie aspekti. Šo telpu ir paredzēts pilnībā izveidot līdz 2025. gadam, un tās mērķis ir uzlabot Eiropas iedzīvotāju izglītības un apmācības līmeni, vienlaikus veidojot viņos piederības sajūtu Eiropas Savienībai. Attiecībā uz augstāko izglītību Eiropas izglītības telpas galvenie mērķi ir šādi:

- līdz 2030. gadam panākt, lai 50 % iedzīvotāju vecuma grupā no 30 līdz 34 gadiem būtu ieguvuši augstāko izglītību (2020. gadā šis rādītājs bija 40,3 %);

- izveidot “Eiropas universitāšu” tīklus, paredzot šīm mācību iestādēm īpašu statusu un iespēju izsniegt Eiropas mēroga diplomus;
- nostiprināt Savienības izglītības, apmācības, jaunatnes un sporta programmu “Erasmus+”, padarot to iekļaujošāku;
- mobilitātes veicināšanas nolūkā ieviest iniciatīvu “Eiropas studenta karte”;
- nodrošināt diplomu un citā dalībvalstī pavadītu mācību periodu automātisku savstarpēju atzīšanu (pamatojoties uz Lisabonas konvenciju par kvalifikāciju atzīšanu).

B. Boloņas process

Līdzās pašu dalībvalstu politiskajām iniciatīvām ES aktīvi atbalsta Boloņas procesa prioritātes. Boloņas process jau kopš tā pirmsākumiem 1999. gadā ir bijis vērsts uz to, lai Eiropā un tās kaimiņreģionos tiktu ieviestas salīdzināmākas, saderīgākas un saskaņotākas augstākās izglītības sistēmas, un tā lielākais sasniegums ir Eiropas augstākās izglītības telpa (EHEA), kas tika izveidota ar Budapeštas un Vīnes Ministru konferences 2010. gada marta deklarāciju. Līdz šim EHEA ir pievienojušās 49 valstis.

C. Atjaunināta ES augstākās izglītības programma

2017. gadā Komisija publicēja paziņojumu “[Atjaunināta ES augstākās izglītības programma](#)”. Programmas uzmanības centrā ir četras prioritārās jomas:

- augstākās izglītības ietvaros apgūstamo prasmju pielāgošana darba tirgus vajadzībām;
- plašāka augstākās izglītības pieejamība, tās sociāli iekļaujošā rakstura palielināšana un popularitātes vairošana sabiedrībā;
- augstākās izglītības inovācijas spējas sekmēšana;
- augstākās izglītības efektivitātes un lietderīguma palielināšana.

SASNIEGUMI

A. Programma “Erasmus+”

Programmas “[Erasmus+](#)” mērķis ir veikt ieguldījumus Eiropas izglītībā, apmācībā un jaunatnes un sporta iniciatīvās, izmantojot vienotu, integrētu programmu. Programmā “Erasmus+” ir apvienoti savulaik atsevišķi nodalītie nozaru un transversālie politikas pasākumi augstākās izglītības jomā (“Erasmus”, “Erasmus Mundus”, “Tempus”, “Jean Monnet”), skolas izglītības jomā (“Comenius”), profesionālās izglītības un apmācības jomā (“Leonardo da Vinci”) un pieaugušo izglītībā (“Grundtvig”), kā arī jaunatnes programmas (“Jaunatne darbībā”). 2014. gadā programmā pirmo reizi tika iekļauts arī sports. “Erasmus+” pasākumi ir grupēti trijās pamatdarbībās visās programmas mērķa nozarēs:

- personu mobilitātes veicināšana mācību nolūkos;
- institucionālā sadarbība un labas prakses apmaiņa;
- atbalsts politikas reformām.

Augstākā izglītība ir viens no nozīmīgākajiem elementiem programmas "Erasmus +" visaptverošajā struktūrā. Laikposmā no 2021. gada līdz 2027. gadam augstākajai izglītībai ir paredzēts atvēlēt vismaz 34,6 % no "Erasmus+" kopējā budžeta. "Erasmus +" atbalsts ir paredzēts ne tikai augstskolu studentu un mācībspēku mobilitātes veicināšanai – finansētas tiek arī "Erasmus Mundus" maģistrantūras studijas un "Erasmus+" kredīti, ko piešķir maģistrantūras studiju finansēšanai.

2018. gadā ar programmas "Erasmus+" atbalstu **tika uzsākta iniciatīva "Eiropas universitātes"**. Tā **izveidot** dažādu dalībvalstu augstākās izglītības iestāžu **tīklus**, lai **izstrādātu kopīgas stratēģijas, dotu studentiem iespēju studēt vairākās ES valstīs un studiju noslēgumā piešķirtu Eiropas grādus**. Pēc 2023. gadā izsludinātā "Erasmus +" aicinājuma iesniegto priekšlikumu atlasē tika izraudzītas 50 Eiropas universitāšu alianses, kuras veidoja 430 augstākās izglītības iestādes no visām ES dalībvalstīm, kā arī astoņām citām valstīm, kas piedalās programmā "Erasmus+". Iniciatīva veiksmīgi virzās uz savu mērķi līdz 2024. gada vidum paplašināties līdz 60 Eiropas universitāšu aliansēm, kurās iesaistītas vairāk nekā 500 augstākās izglītības iestādes.

2021. gada 22. oktobrī Komisija pieņēma [jaunu iekļaušanas pasākumu satvaru](#) programmām "Erasmus+" un "Eiropas Solidaritātes korpuss" 2021.–2027. gadam. Šā satvara mērķis ir atvieglot piekļuvi cilvēkiem, kuriem ir mazāk iespēju, un novērst šķēršļus, kas var kavēt piekļuvi. Ar to atbalsta profesionālās izglītības un apmācības sniedzējus, kas vēlas organizēt mācību mobilitātes pasākumus profesionālajā izglītībā, kā arī izglītojamo un personāla apmācību. Arī jaunajā satvarā liela nozīme piešķirta sadarbībai, tostarp maza mēroga partnerībām, kas paplašina šīs programmas pieejamību.

B. [Marijas Sklodovskas-Kirī vārdā nosauktās darbības](#)

Marijas Sklodovskas-Kirī vārdā nosauktās darbības (MSCA) paredzētas pētnieku mobilitātes un izglītošanās atbalstam. Tās ietilpst Savienības pētniecības un inovācijas pamatprogrammā "Apvārsnis Eiropa" (2021–2027) un ir iedalītas turpmāk minētajās piecās apakškategorijs. Augstākās izglītības jomā Marijas Sklodovskas-Kirī vārdā nosauktās darbības ir kļuvušas par galveno ES programmu doktorantūras izglītības atbalstam. Tās ļauj finansēt kopīgus doktorantūras izglītības pasākumus (apakš kategorija "Doctoral Networks") un, piedāvājot pēcdoktorantūras stipendijas (apakš kategorija "Postdoctoral Fellowships"), veicina transnacionālu, starpnozaru un starpdisciplināru mobilitāti. Tiek piedāvāts arī līdzfinansējums citām reģionālām, valstu vai starptautiskām programmām (apakš kategorija "Cofund"). Turklāt Marijas Sklodovskas-Kirī vārdā nosauktās darbības arī atvieglo pētniecībā un inovācijā iesaistīto pētnieku vai administratīvo un tehnisko darbinieku nosūtīšanu uz ārzemēm (apakš kategorija "Staff Exchanges"). Visbeidzot jāpiemin, ka Marijas Sklodovskas-Kirī vārdā nosauktās darbības finansē arī [Eiropas zinātnieku nakti](#), kuras ietvaros Eiropā katru gadu septembrī tiek rīkota virkne plašai sabiedrībai domātu pasākumu ar mērķi popularizēt zinātnieku veikto pētniecisko darbu (apakš kategorijā "MSCA and Citizens"). Programmas mērķis ir pārvarēt faktiskās un iedomātās barjeras starp akadēmisko vidi un pārējām jomām, it sevišķi uzņēmējdarbību. Programmā "Apvārsnis Eiropa" MSCA ir piešķirts budžets aptuveni 6,6 miljardu EUR apmērā.

C. Sadarbība augstākās izglītības jomā

Padome 2022. gada aprīlī apstiprināja [secinājumus](#) par Eiropas stratēģiju augstākās izglītības iestāžu iespēju palielināšanai Eiropas nākotnes vārdā, kā arī [ieteikumu](#) veidot tiltus efektīvai sadarbībai Eiropā augstākās izglītības jomā. Šīs darbības paredz palīdzēt Eiropas augstākās izglītības iestādēm iesaistīties ilgtspējīgu un noturīgu ekonomiku veidošanā un padarīt Eiropas Savienību zaļāku, iekļaujošāku un digitālāku. Tās arī paredz pastiprināt transnacionālo sadarbību un paplašināt tās darbības jomu un augstākās izglītības nozarē attīstīt patiesi eiropesisku dimensiju, kas balstīta uz kopīgām vērtībām.

D. Eiropas grāds

Komisija 2024. gada martā pieņēma vērienīgu priekšlikumu [kopumu](#) Eiropas augstākās izglītības nozarei ar mērķi strādāt pie Eiropas grāda izveides. Minētajā kopumā ir ieskicēts plāns, kā izveidot šo jauno un vispārēji atzīto kvalifikāciju, kas izrietētu no padziļinātas un plašākas transnacionālas sadarbības starp augstākās izglītības iestādēm un kas ir Eiropas izglītības telpas būtiska sastāvdaļa.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Eiropas Parlamenta ietekme uz augstākās izglītības politikas veidošanu Eiropā arvien palielinās.

A. Programma "Erasmus+"

Parlaments 2017. gada 14. septembra [rezolūcijā](#) ir atzinis programmas "Erasmus+" **ārkārtīgi pozitīvo ietekmi**, īpaši attiecībā uz lielākām iespējām integrēties darba tirgū, kā arī aktīva pilsoniskuma un Eiropas identitātes sajūtas sekmēšanu. Tomēr, ņemot vērā, ka programmas "Erasmus+" piedāvātās priekšrocības var izmantot mazāk nekā 5 % Eiropas iedzīvotāju, Parlaments uzsvēra, ka jaunajai programmai vajadzētu būt atvērtākai un pieejamākai un ka tai vairāk jākoncentrējas uz izglītību un profesionālo apmācību, mūžizglītību, kā arī neformālo un ikdienējo izglītību. Parlaments arī vērsa uzmanību uz grūtībām, kas saistītas ar Eiropas kredītpunktu pārnese un uzkrāšanas sistēmas (ECTS) ieviešanu un ir šķērslis mobilitātei, un aicināja izveidot elektronisku Eiropas studenta apliecību, lai studenti varētu piekļūt pakalpojumiem ES mērogā.

2020. gada 15. septembrī tika pieņemta [rezolūcija](#) ar mērķi cita starpā stiprināt programmas "Erasmus+" vides dimensiju.

Parlaments un Padome 2021. gada maijā pieņēma [Regulu \(ES\) 2021/817](#), ar ko laikposmam no 2021. līdz 2027. gadam izveido programmu "Erasmus+". Programmas budžets ir 26,6 miljardi EUR (salīdzinājumā ar 14,7 miljardiem EUR iepriekšējā periodā), un šīs jaunās programmas mērķis ir nodrošināt vienlīdzīgas iespējas visiem iedzīvotājiem, tostarp palielinot tās pieejamību personām ar invaliditāti, kā arī personām no nelabvēlīgas ekonomiskās vides, personām ar mācīšanās grūtībām un lauku un attālos apvidos dzīvojošām personām. "Erasmus+" atbalsta pieaugušo mūžizglītību, un tās administratīvās formalitātes tiek digitalizētas un vienkāršotas. Vēl jāatzīmē, ka programma veicina ES klimata mērķu sasniegšanu, īstenojot klimatiskās pēdas mazināšanas pasākumus.

2024. gada janvārī Parlaments programmas vidusposma novērtējuma ietvaros pieņēma [rezolūciju](#) par pašreizējās programmas "Erasmus+" 2021.–2027. gadam īstenošanu. Parlaments uzsvēra, ka programma "Erasmus+" joprojām ir ļoti veiksmīga, ņemot vērā ļoti augsto līdzdalības līmeni. Tas arī uzsvēra, ka programmai "Erasmus+" arī turpmāk jābūt vērstai uz kvalitatīvu izglītību, īstenojot darbības, kas iedzīvotājiem ir viegli pieejamas vietējā līmenī. Parlaments atzinīgi novērtēja jaunās iniciatīvas "Eiropas universitātes" panākumus un pievērsās veidiem, kā turpināt darbu ar aliansēm.

B. Saikne ar nodarbinātību

Jau gadiem ilgi Parlamentu vienmēr ir interesējuši augstākās izglītības jautājumi un saikne starp augstāko izglītību un nodarbinātību. Pamatojoties uz Komisijas 2017. gada 30. maija [paziņojumu](#) par atjauninātu ES augstākās izglītības programmu, Parlaments 2018. gada 12. jūnijā pieņēma [rezolūciju](#) par izglītības modernizāciju Eiropas Savienībā. Pievēršoties augstākās izglītības jomai, šajā rezolūcijā ir aicināts izveidot Eiropas izglītības telpu un dalībvalstis tiek mudinātas vairāk ieguldīt augstākajā izglītībā un sekmēt sadarbību starp augstāko izglītību, darba pasauli, rūpniecību, pētnieku aprindām un sabiedrību kopumā.

C. Boloņas process

Parlaments ir ilgstoši izrādījis interesi par konsolidācijas jautājumiem un Boloņas procesa panākumiem. Parlamenta 2015. gada 28. aprīļa [rezolūcijā](#) par Boloņas procesa īstenošanu ir uzsvērts, ka Boloņas process ir devis nozīmīgu ieguldījumu izglītības sistēmu kvalitātes uzlabošanā, veicinājis augstākās izglītības struktūru salīdzināmību, diplomu atzīšanas vajadzībām ieviešot kvalitātes nodrošināšanas sistēmas, un tādējādi Eiropā vairojis augstākās izglītības pievilcīgumu.

2018. gada aprīlī Parlaments pieņēma vēl vienu [rezolūciju](#) par Boloņas procesu. Tas uzvēra, ka ir jāuzlabo izglītības sociālā dimensija, paverot konkrētas iespējas iegūt augstāko izglītību studentiem, kuriem ir invaliditāte vai kuri nāk no nelabvēlīgas vides. Tajā pausts atbalsts pieejamiem un taisnīgiem mobilitātes stipendiju un pabalstu piešķiršanas mehānismiem. Rezolūcijā ES un dalībvalstis arī tika aicinātas palielināt izglītībai atvēlēto budžetu, lai garantētu, ka kvalitatīvu augstāko izglītību valsts augstskolās var iegūt bez maksas un ka tā ir pieejama visiem.

Plašāka informācija par šo tematu atrodama Kultūras un izglītības komitejas [tīmekļa vietnē](#).

Lina Sasse / Kristiina Milt
03/2024